

دکتر هراند قو کاسیان

کلیسای وانک

جلفای اصفهان

شهر اصفهان در قرنهای شانزدهم و هفدهم میلادی یعنی در دوره سلاطین بزرگ صفوی بویژه دوران سلطنت شاه عباس بزرگ و شاه عباس دوم شکوه و عظمت خاصی داشت .

در اوایل قرن هفدهم در جنوب زاینده رود شالوده تأسیس قصبه ای نو بنیاد بنام « جلفای نو » گذارده شد ساکنان این منطقه کسانی بودند که شاه عباس آنها را در ضمن جنگ با عثمانیان یعنی سال ۵ - ۱۶۰۴ از نواحی گوناگون ارمنستان و جلفای قدیم نخجوان واقع در کرانه چپ رود ارس بایران کوچ داده بود .

عده ای که از جلفای قدیم مهاجرت کرده بودند « در جلفای نو » و بقیه را در شهر اصفهان سکنی داد و گروه روستائیان را در اطراف اصفهان مانند لنجان آلیجان ، گندمان ، چقافور ، فریدن . برپرود جای داد . روستائیان بچندین گروه تقسیم شدند و هر گروه جای مناسبی را برای سکونت خود انتخاب کردند .

ارامنه پس از استقرار در جلفای اصفهان در صدد ساختن تأسیسات اجتماعی و بناهای مذهبی خود برآمدند و نخست بساختن کلیسای وانک نظیر کلیسائی که در جلفای قدیم با همان نام سورب آمانا پرگیچ (نجات دهنده همگان) داشتند همت گماشتند . مهاجران ارمنی در ابتدای کار بناها و مؤسسات علمی و اجتماعی و همچنین نمازخانه کلیسای وانک را بطور موقت بنا نهادند . پنجاه سال پس از

سکونت آنان در جلفای اصفهان یعنی بسال ۱۶۵۵ بسعی و اهتمام «داوید» خلیفهٔ اعظم و پیشوای روحانی آرامنه جلفا و خودیاری مردم در محل نمازخانه موقت وانك ، معبد مجلل و باشکوه کنونی را بنا نهادند .

در این زمان عده‌ای از آرامنه که در شهر اصفهان ساکن بودند بدستور شاه عباس دوم منزل و مأوای خود را ترك کردند و در حاشیه جنوبی و غربی «جلفای نو» اقامت گزیدند و محله‌هایی با نامهای تازه که امروز نیز باقیست بنا کردند .

بنای معبد جدید کلیسای وانك نه سال بطول انجامید . بر سر در قیام معبد که در سمت غربی آن واقعست کتیبه‌ای بخط ارمنی بعنوان یادبود و بمناسبت تأسیس آن بر روی کاشی‌های آن بدین شرح نگاشته شده است :

«معبد کلیسای وانك بسال ۱۶۵۵ میلادی در عهد سلطنت شاه عباس ثانی و در زمان خلافت پیلپوس کاتوغی گوس ، بهمت و کوشش خلیفه داوید پیشوای مذهبی جلفا و کمک و استعانت مردم جلفا شروع شد و بسال ۱۶۶۴ میلادی باتمام رسید . هر آنچه دعا و عبادت در این معبد برگزار میشود ثوابش بر گذشتگان و بازماندگان آنها نصیب باد .»

تمامی سطح داخلی دیوارهای صحن معبد تازیر طاق گنبدها با نقوش مطلا و تصاویر رنگ روغنی تزئین شده است . در طرح تصاویر معبد از کتاب مقدس عهد قدیم و عهد جدید الهام گرفته شده از زندگی سراسر شکنجه بار گریگور لوساوربیچ (۱) و از خلقت آدم تا تصلیب مسیح و دیگر تصاویر زیبا و جالبی زینت بخش در و دیوار صحن معبد گردیده است . کلیه هزینه تزئینات

و نقاشی و تذهیبات کلیسا را شخصی بنام خواجه آوریك استپانوسیان تقبل و تأمین کرده است. نقاشان این تصاویر همگی استادان ارمنی بوده که در نزد هنرمندان اروپائی تلمذ کرده بودند از آن جمله «خلیفه هوانس مرکوز»، «کشیش استپانوس» و «استاد میناس» را میتوان نام برد.

نمای خارجی کلیسای وانک

ازاره‌های اطراف و جوانب صحن کلیسا از کف آن تا ارتفاع ۱/۷۰ متر با کاشی‌های رنگین و مصور پوشیده است که در سالهای ۱۷۱۰ و ۱۷۱۶ کار گذارده شده است.

نام اصلی نمازخانه بنام یکی از مقدسین «هوسپ هارماتزی» است که استخوانهای دستش در جوف دست مصنوعی فلزی در آنجا نگاهداری میشود.

در زیر محراب نمازخانه (صدرمعبد) مدفن دوتن از رهبانان ارمنی قرار دارد نخست مدفن خلیفه خاچاطور گیسارتسی مؤسس چاپخانه کلیسای وانک

و ناشر اولین کتاب چاپی در ایران بنام «ساقموس داوید» در سال ۱۶۳۸ مدفن دوم متعلق به «خلیفه داوید» بنیانگذار بنای جدید نمازخانه باشکوه کلیسای وانک است .

کمی عقب‌تر از درب غربی نمازخانه جایگاه ناقوس کلیسا دیده میشود که چهار عدد زنگ در آن قرار دارد این جایگاه دارای دو طبقه است که در هر کدام دو زنگ نصب گردیده است و در سال ۱۷۰۲ به هزینهٔ یکی از اهالی جلفا بنام هوهانجان آقاجامالیانس « ساخته شده است .

در محوطهٔ کلیسا علاوه بر معبد و محراب ، مؤسسات و ساختمانهای دیگری نیز وجود دارد که عبارتند از : موزه ، کتابخانه موزه ، چاپخانه ، کتابخانه بزرگ (ماتناداران) و غیره که دربارهٔ هر کدام در همین مجله سخن بمیان خواهیم آورد .

دربالای سر در ورودی کلیسای وانک برج مربع مستطیل ساعت بچشم میخورد که هریک از سطوح چهارگانه آن دارای صفحهٔ ساعت جداگانه است که زیبایی خاصی به کلیسا میدهد . ساعت مزبور را شخصی بنام «ماردپروس هورداننیان» بیادبود برادرش «سیمون» اهداء کرده و هزینه ساختمان برج را نیز خود عهده گردیده است .

کلیسای وانک جلفای اصفهان و مؤسسات وابسته بآن بویژه موزه ، چاپخانه و کتابخانه بزرگ همواره مایه افتخار و سربلندی ارمنه ایران می- باشد . سالیانه دهها هزار ایرانی و سیاحان خارجی و توریست ها که برای بازدید آثار باستانی و گنجینه‌های تاریخی شهر اصفهان می آیند از کلیسای وانک و موزهٔ جلفا نیز دیدن می کنند و قدرت و خلاقه هنرمندان ارمنی را نیز تقدیس می نمایند .

این کلیسا با موجودیت بیش از سه قرن و نیم با شکوه و عظمت خود همواره نگاهبان و تکیه گاه آرامنه محسوب گشته است. این میراث گرانبهای دیرین دورانه‌های گوناگونی را پشت سر نهاده و ناظر نشیب و فراز و دگرگونی‌های زمان واقع گردیده است ولی هیچگاه هیبت شکوه آمیز خود را به همت پیشوایان مذهبی و گردانندگان امور اجتماعی آرامنه، از دست نداده است. بحث در پیرامون کلیسای وانک و تأسیسات وابسته بآن طولانیست و به حق سزاوار است که همچنان مقالاتی عمیق‌تر درخور آن نوشته شود. باشد تا در گفتاری دیگر سخن خود را دنبال کنیم.

مملکت ایران در زیر ادارهٔ اخلاف اردشیر بابکان بتدریج شکل مخصوصی از حکومت پیدا کرده بود که همهٔ قدرت و قوای مملکتی در دست پادشاهان ساسانی تمرکز یافته و سلطنت نیز منحصرأ در آن خاندان استقرار یافته بود. این وضع یعنی هم‌طرز حکومت و هم‌دودمان سلطنتی در چهارصد سال متوالی چنان‌ریشه دوانیده بود که حتی با طرز حکومت سایر سلاطین دنیا در آن زمان هم کمتر قابل مقایسه بود یعنی مرکزیت قدرت و حکومت در آن رفته رفته مملکت را یک طایفه یا خانواده یا یک رئیس سرپرست یا پدر در آورده بود.

(از پرویز تا چنگیز)